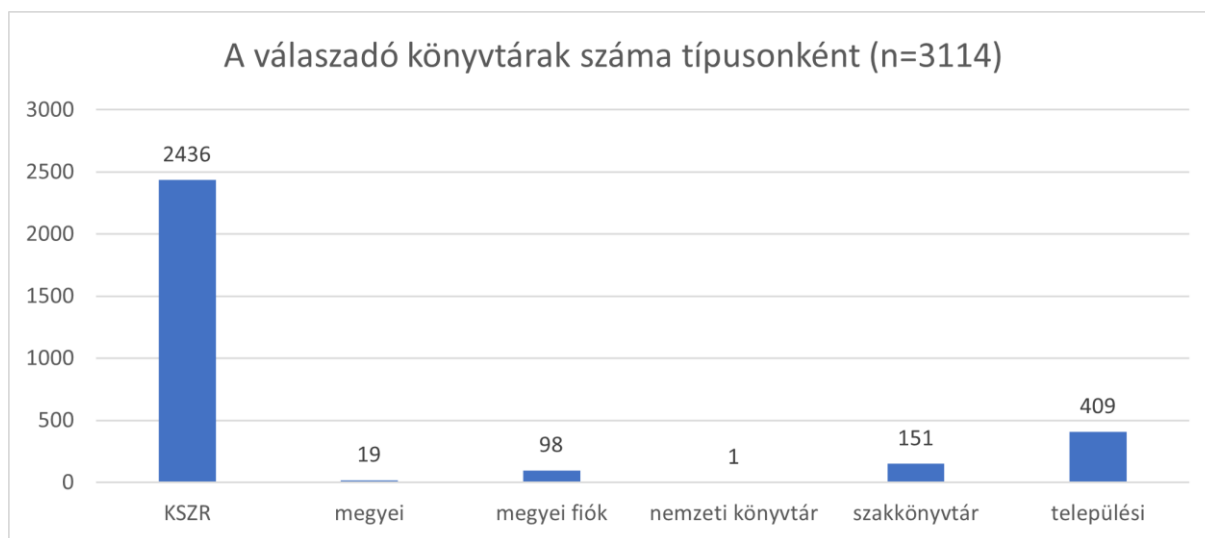

Könyvtárak az energia-veszélyhelyzet idején

Az Országos Széchényi Könyvtár (továbbiakban OSZK) a Kulturális és Innovációs Minisztérium kérésére október 20. és 28. között országos adatfelvételt végzett a könyvtárak energia-veszélyhelyzeti működéséről. A felmérés célja a könyvtárak nyitvatartási idejének, valamint egyes könyvtári szolgáltatások veszélyhelyzeti alakulásának felmérése volt. Az adatfelvétel könyvtártípusonként eltérő MS Excel adatlapok központi szétküldésével zajlott.

Fontos megjegyezni, hogy az elemzésben leírt adatok csak pillanatképet rögzítenek, nem a könyvtári szolgáltatási pontok összességére vonatkoznak, és ennek megfelelően kizárólag tendenciaszerűen értelmezhetők a 2022. novemberi helyzetre. A nem egyértelmű vagy nem kvantifikálható (megjegyzésszerű nyílt) válaszok nem részei az elemzésnek.

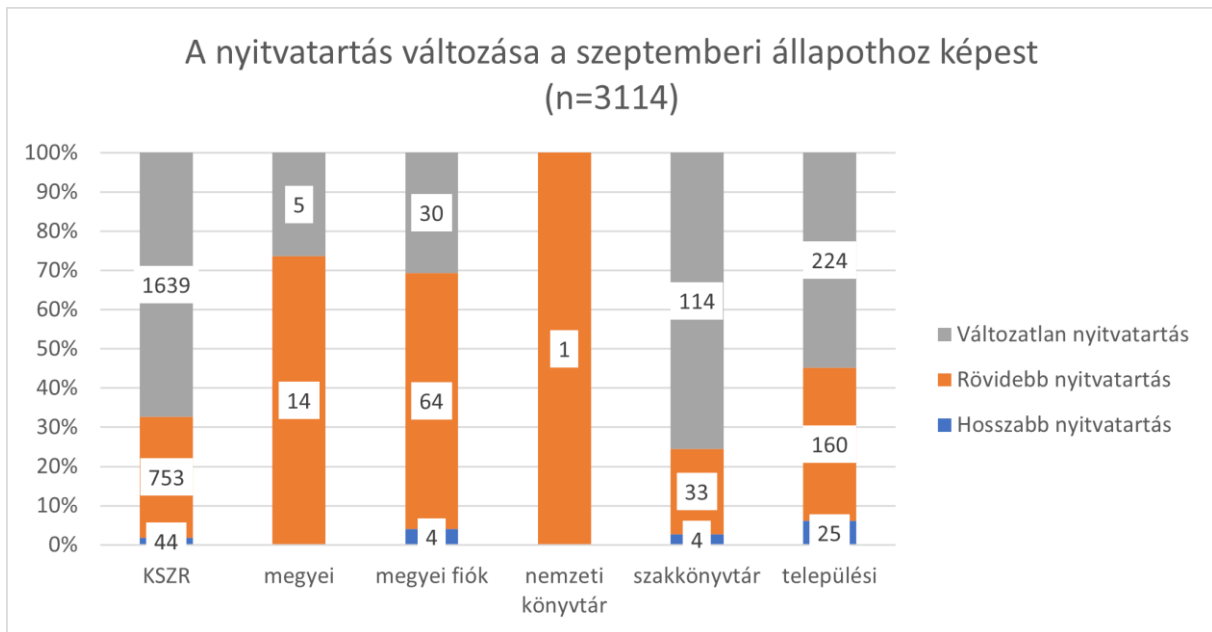
1. ábra: A válaszadó könyvtárak száma típusonként (n=3114)

A könyvtári szolgáltatási pontok cca. 80%-ától (n=3114) érkeztek be értékelhető adatok (1. ábra); az összes megyei hatókörű városi könyvtár adatszolgáltatását megkaptuk. A szakkönyvtárak túlnyomó részétől is beérkeztek az adatok.

A nyitvatartási idő változása

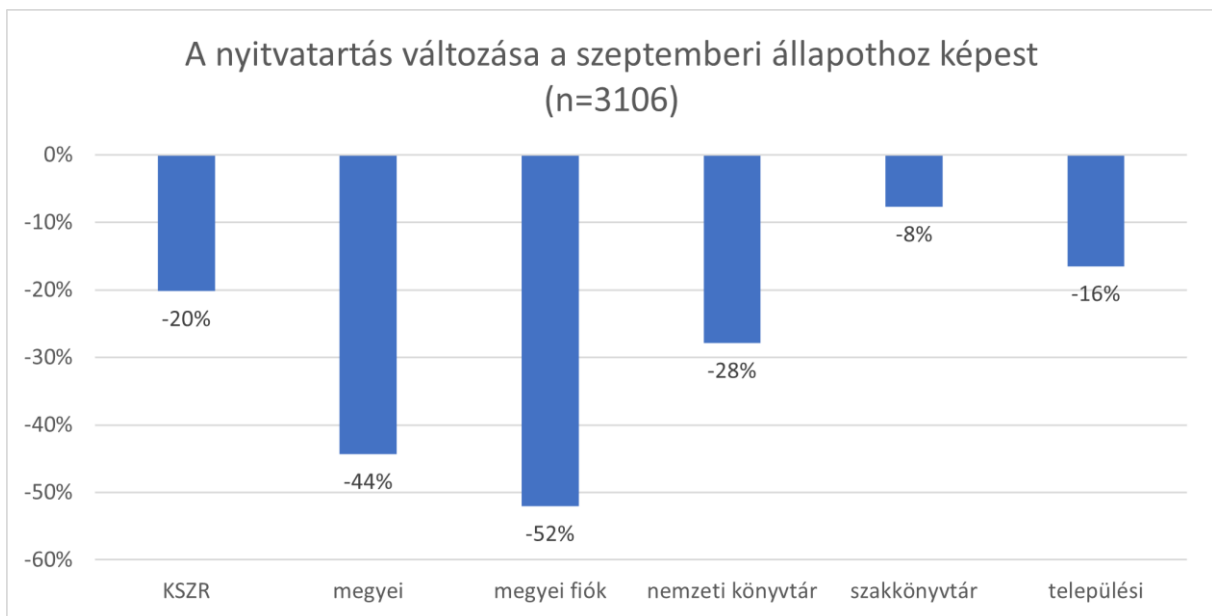
A 2022. szeptember 1. előtti, illetve a 2022. november 1-től vagy egy már ismert, későbbi időponttól várható állapotot hasonlítottuk össze. Eszerint a könyvtárak átlagosan közel 4 órával rövidebb ideig tartanak nyitva egy héten novembertől. Ám ez típusonként és megyénként nagyon változó mértéket és óraszámot jelent.

Az adatszolgáltató könyvtárak többsége (közel kétharmada) változatlan nyitvatartással működik, harmaduk jelentett rövidebb nyitvatartást, míg 2,5%-uk a nyitvatartás időkeretének növelése mellett döntött (2. ábra).

2. ábra: A nyitvatartás változása a szeptemberi állapothoz képest (n=3114)

Könyvtártípusok szerint nézve a legnagyobb, átlagosan **heti 21 órás** nyitvatartási időcsökkenés a megyei hatókörű városi könyvtárak központi könyvtáraiban történt, illetve történik meg (3. ábra). Emellett a nemzeti könyvtár, illetve a megyei fiókkönyvtárak nyitvatartási ideje csökkent nagyobb mértékben (heti átlag 17, illetve 16 órával).

3. ábra: A nyitvatartás változása a szeptemberi állapothoz képest (n=3106)

A megyei könyvtárak esetében ez a heti nyitvatartási idejük 44%-os redukcióját jelenti átlagosan. A megyei fiókkönyvtáraknál ez az arány viszont már 52%-os, míg a nemzeti könyvtár esetében a heti nyitvatartási idő 28%-os rövidülésével lehet számolni.

A szakkönyvtárak (heti átlag –2,5 óra, ami 8%-os), a KSZR-ek (–3 óra, ami 20%-os), valamint települési könyvtárak (–5 vagy –6 óra, ami 16%-os rövidülés) esetében ennél jelentősen kisebb csökkenést látunk.

Megyéenként nézve nagy eltéréseket (értékszóródást) tapasztalhatunk. A két véglet között több mint ötszörös a különbség: míg Vas megyében átlagosan 2 órával, addig Csongrád-Csanád megyében átlagosan 10 és fél órával csökken a könyvtárak nyitvatartási ideje egy héten. Három megyében (Békés, Csongrád-Csanád és Győr-Moson-Sopron) lényegében az összes központi (megyei), valamint az összes megyei fiókkönyvtár bezár. Zalában és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében bezárnak a központi könyvtárak, míg ezzel ellentétben Borsodban az összes megyei fiókkönyvtár zárva tart majd – de Hajdú-Bihar megyében is több mint 80%-a nem nyit ki a megyei fiókkönyvtáraknak.

Több könyvtár megjegyzéseket is tett, vagy a számok helyett írt nyílt választ, amelyek sokszor beszédesebbek a számoknál. Egyben rávilágítanak arra, hogy bizonyos esetekben a könyvtárak előzetes egyeztetésre kérik a használókat a szolgáltatás nyújtásának feltételeként.

Idézetek a könyvtáraktól (nyitvatartás-változás kapcsán):

„Nem lesz fűtve, de látogatható.”

„A polgármester asszony úgy gondolja, hogy majd csak csütörtök és pénteken legyen nyitva a könyvtár, de szerintem ez még változni fog.”

„Bejelentkezés alapján és a programok alatt nyitva van. Egyéb esetben csökkentett hőfokkal.”

„Ha az általános iskola nyitva van, akkor a könyvtár is.”

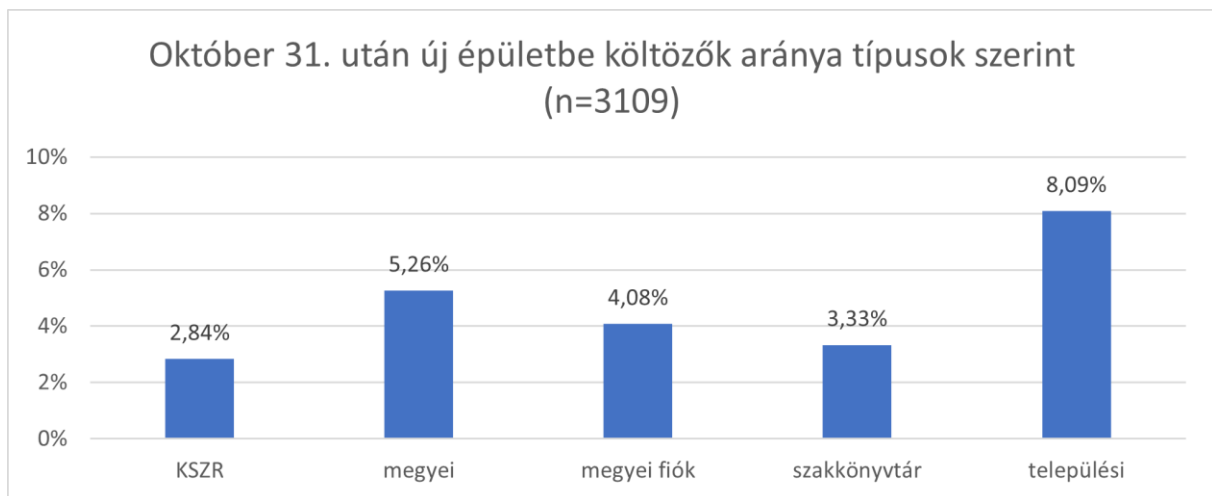
„Fenntartóval még nem történt meg az egyeztetés, jelenleg minden változatlan.”

„Az első számla után dől el, mi történik: marad vagy bezár.”

„Előzetes egyeztetés alapján.”

„Nyitvatartási időben igény szerint és rendezvények idején látogatható a könyvtár.”

Átköltözések

4. ábra: Október 31. után új épületbe költözők aránya típusok szerin (n=3109)

A könyvtárak 3,6%-a (n=112) jelezte, hogy új épületbe költözik november 1-től (vagy később meghatározott időponttól). A könyvtártípusok közül az átlagnál nagyobb arányban (8%) a települési könyvtárak költöznek. A megyék között e tekintetben nem tapasztalható nagyobb eltérés. A nagyobb központi intézmények közül mindössze egy megyei (Zala) és 5 szakkönyvtár (ebből 3 budapesti intézmény) jelezte elköltözését (4. ábra).

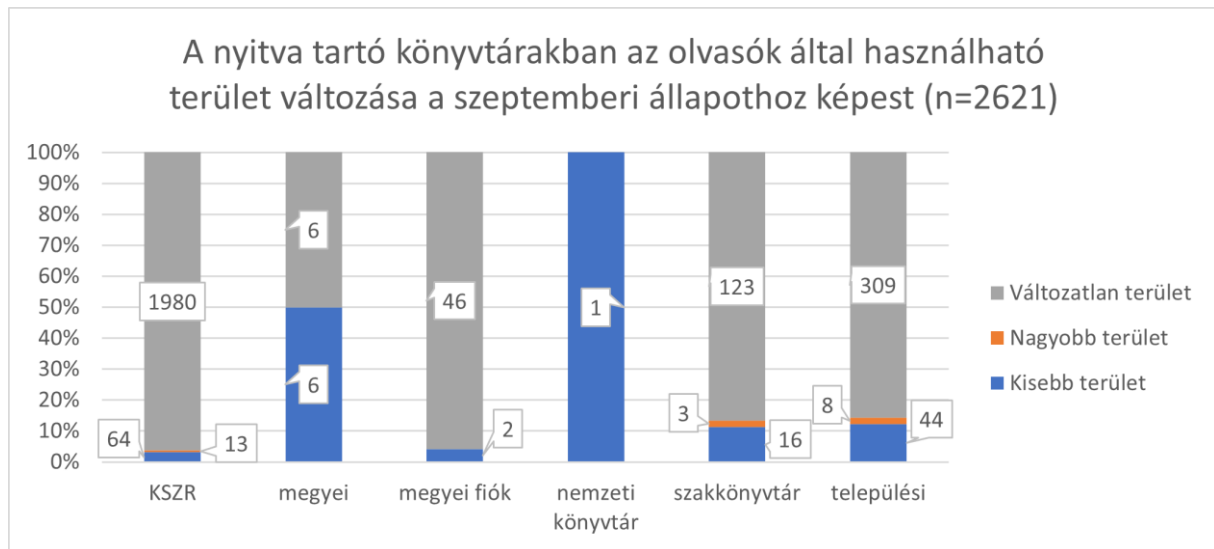
Könyvtárhasználók által igénybe vehető terület változása

A válaszadó könyvtárak több mint 89%-a nem jelzett e téren változást november 1-től (vagy más idei rögzített időponttól), azonban ahol van, ott drasztikus mértékű (megyei, megyei fiókkönyvtárak esetében jellemző: 50%, illetve 35% a csökkenést jelzők aránya). Átlagosan 20 négyzetméterrel szűkítik a használók által igénybe vehető teret.

Magyarán, a legnagyobb területi csökkenés a nagyobb olvasói tereket biztosító és fenntartó megyei könyvtárakban (átlagosan 700 négyzetméter), valamint a nemzeti könyvtárban (átlagosan 520 négyzetméter) tapasztalható. Harmadik helyen vannak a szakkönyvtárak, itt átlagosan 125 négyzetméter területcsökkentéssel reagáltak az energia-veszélyhelyzeti kihívásokra. A megyei fiókokban átlagosan 48, a településekben 35, míg legkisebb mértékben a KSZR-ekben, átlagosan 5 négyzetméterrel csökken a könyvtárhasználók által igénybe vehető terület.

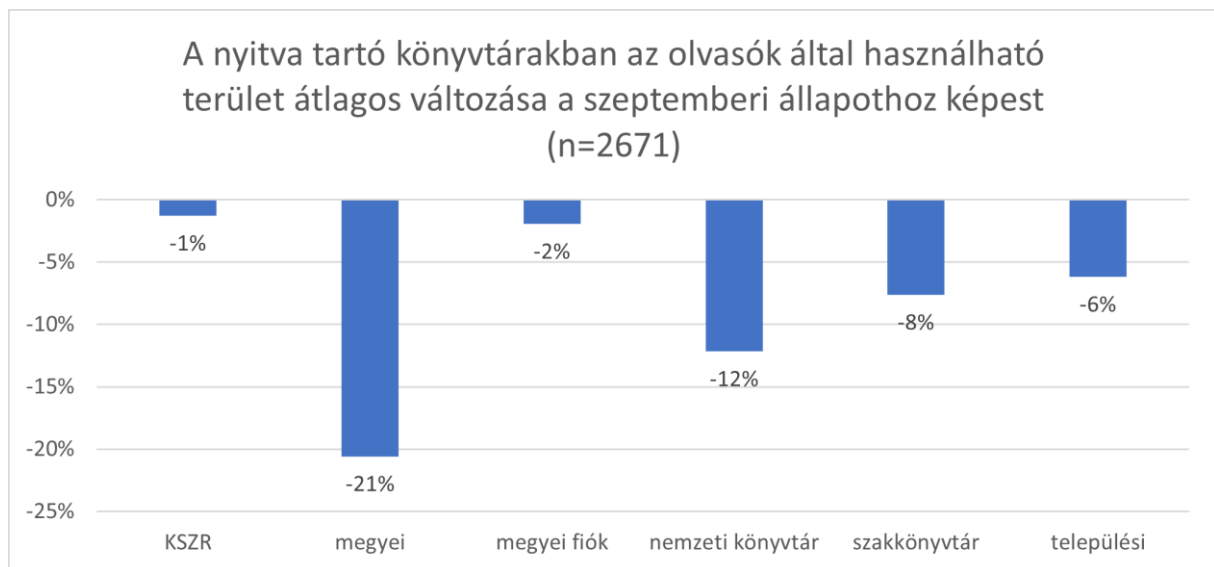
A könyvtárhasználók által igénybe vehető terület (m²) változásait prognosztizáló eredmények a nyitvatartási idő vizsgálatában leírtakat követik, legelsősorban azért, mivel a bezáró (jellemzően a megyei) könyvtárak területvesztése egyenes irányú hatást gyakorol.

Az alábbiakban a nyitva tartó könyvtárak területi adatait vizsgáljuk (5. ábra).

5. ábra: A nyitva tartó könyvtárakban az olvasók által használható terület változása a szeptemberi állapothoz képest (n=2621)

A megyéket összehasonlítva összességében, a szeptemberi állapothoz mérten, százalékos arányban Békés (12%), illetve Csongrád-Csanád (8%) megyékben csökkent az átlagnál jelentősebb mértékben az olvasók által használható terület nagysága.

6. ábra: A nyitva tartó könyvtárakban az olvasók által használható terület átlagos változása a szeptemberi állapothoz képest (n=2671)

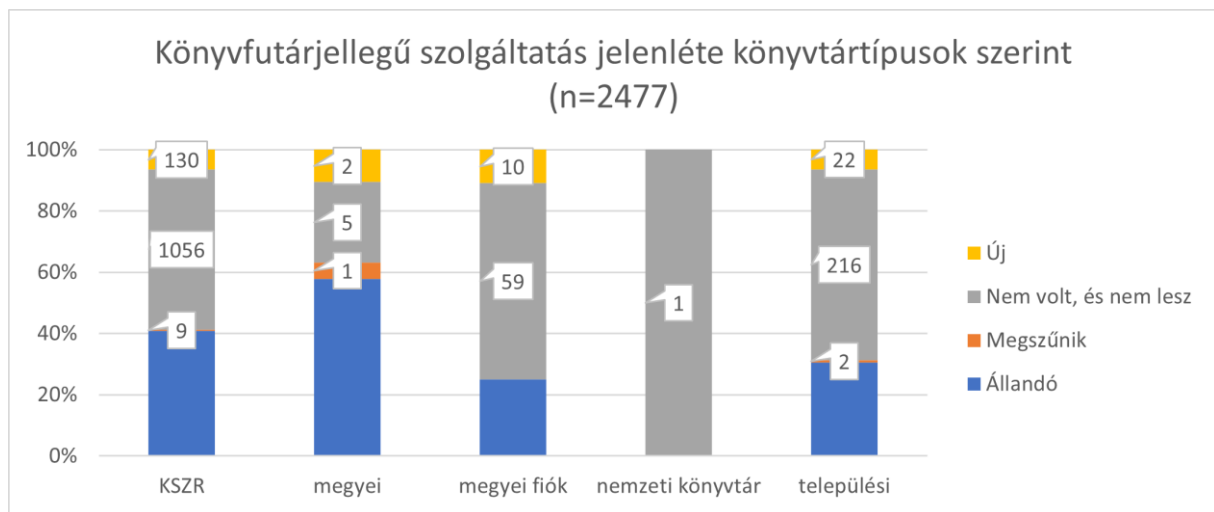
Könyvtártípusonként vizsgálva ebből a szempontból Csongrád-Csanád megye értéke kiugró, itt átlagosan 219 négyzetméter csökkenés mutatható ki – ami Csongrád megyei szakkönyvtárak nagyarányú csökkenése miatt adódik (-2870 nm), ami az összes Csongrád-Csanád megyei szakkönyvtári kapacitás 20%-át jelenti. A megyei fiókkönyvtárak területe az átlaghoz képest

jóval nagyobb arányban csökkent Borsod-Abaúj-Zemplén, illetve Veszprém megyében (6. ábra).

Szolgáltatások változása

A könyvtárak döntő többségében (85%) az adatfelvétel során megemlített szolgáltatások (könyvfutár: könyv-házhozszállítási szolgáltatás, könyvcsomag-összekészítés, új online szolgáltatás, egyéb szolgáltatás) száma nem változott, 13%-uk esetében növekedett. Novembertől a megyei, a települési, valamint a megyei fiókkönyvtárak vezettek be az átlagnál nagyobb arányban (15-20%-kal több) szolgáltatást.

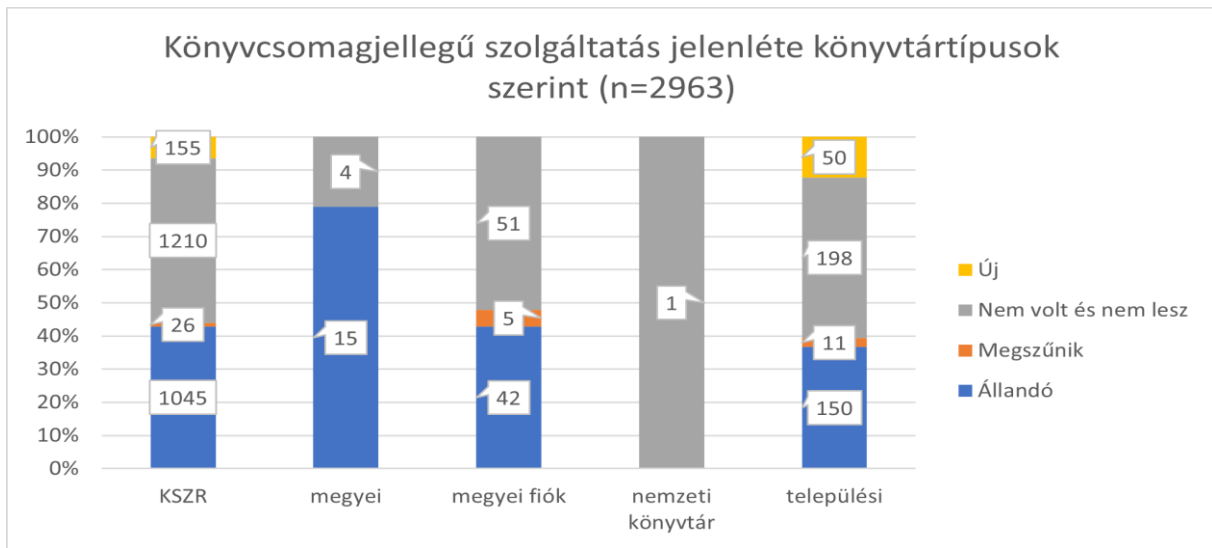
Könyvfutárjellegű szolgáltatás

7. ábra: Könyvfutárjellegű szolgáltatás jelenléte könyvtártípusok szerint (n=2477)

Könyv-házhozszállítási szolgáltatások meglétének változásáról a szakkönyvtárak kivételével minden egyéb típusú könyvtár szolgáltatott információt. Ez a fajta szolgáltatás legnagyobb arányban a megyei hatókörű városi könyvtárak központjaiban jellemző, ahol a 19-ből 11 helyen állandó jelleggel, 2 helyen pedig újonnan bevezetve működik. Legkevésbé a nemzeti és a települési könyvtárakban fordul elő. A vizsgált könyvtárak 7%-a november 1-je utáni időszakban vezeti be ezt a szolgáltatást (7. ábra).

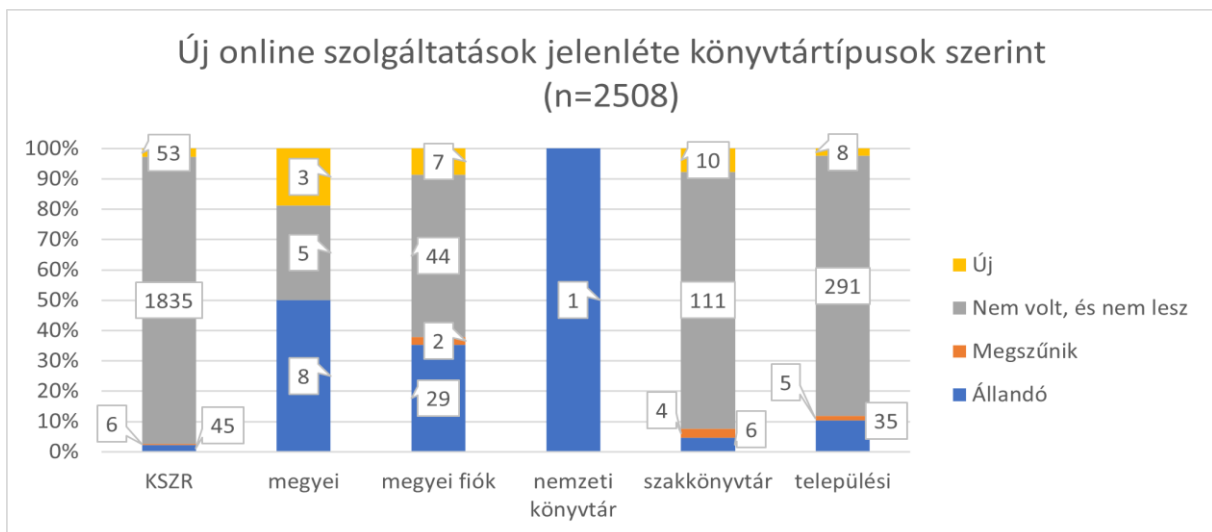
Könyvcsomagjellegű szolgáltatás

8. ábra: Könyvcsomagjellegű szolgáltatás jelenléte könyvtártípusok szerint (n=2963)

A könyvcsomag-összekészítési szolgáltatásról szintén csak a szakkönyvtárak nem szolgáltatott adatot. A közkönyvtárak körében elterjedt szolgáltatásról beszélünk, amely a megyei hatókörű városi könyvtárak központjaiban a 19 megyéből 15 helyen már korábban is elérhető volt, és a válaszok alapján továbbra is működni fog. A november 1. utáni időszakban a települési könyvtárak 12%-a, a KSZR-szolgáltatóhelyek 6%-a indítja el ezt a szolgáltatást (8. ábra). Néhány esetben nyílt válaszok formájában jelezték, hogy könyvfutár-szolgáltatás igénybevételére rászoruló személyek (pl. nyugdíjasok vagy mozgássérültek) részére biztosítanak módot (például Nyíregyházán). Emellett „ritkán nyújtunk” vagy „igény esetén” típusú válaszok is előfordultak.

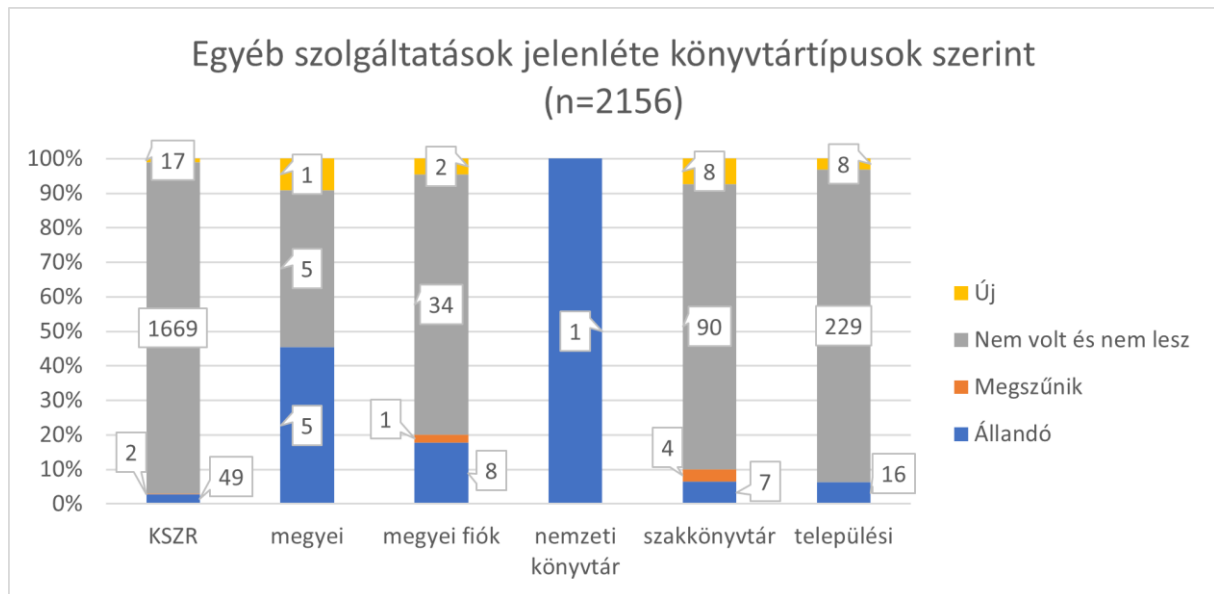
Új online szolgáltatások

9. ábra: Új online szolgáltatások jelenléte könyvtártípusok szerint (n=2508)

Új online szolgáltatás bevezetésében a megyei könyvtárak az élen járók – ami bizonyos szempontból természetes és érthető, hiszen a lokális módszertan és szakmai felügyelet náluk van. A kistélepülések könyvtárai és a szakkönyvtárak online szolgáltatásai egyelőre nem nyernek teret (9. ábra). Zárt válaszok megadása helyett gyakorta konkrét elemeket soroltak fel a válaszadók: az online beiratkozástól és kölcsönzéstől kezdve, az online adatbázisokon vagy a facebookos ajánlón át az online játékokig és szavalóversenyig (n=55). Ez mind „I”-t, azaz IGEN értéket kapott.

Egyéb szolgáltatások

10. ábra: Egyéb szolgáltatások jelenléte könyvtártípusok szerint (n=2156)

106 könyvtár írt ide valamilyen konkrétumot válaszként, jellemzően vagy a szolgáltatások szűküléséről (nyitvatartási idő, fűtés hiánya, „kabátos” kölcsönzés stb.), vagy valamilyen áthidaló, kiegészítő megoldást, fejlesztést írtak be, pl.: online ügyfélszolgálat; laminálás; plédet, takarót biztosítanak; kihelyezett foglalkozások tartása; online könyvautomata; „utazó könyvtáros” vagy „könyvtármozi” (10. ábra).

A szolgáltatást érintő egyéb intézkedések, nyílt kérdésre érkezett válaszok

A válaszadó könyvtárak 43%-a (n=1330), tehát majdnem minden második, adott valamilyen kiegészítést a zárt válaszhhoz (a szakkönyvtárak jóval kisebb arányban).

A megjegyzések zömében leírták (megerősítették vagy árnyalták), hogy valamilyen szinten csökkentett üzemmódba kapcsolva működnek tovább – jellemzően a nyitvatartás, a szolgáltatások, illetve a fogyasztás terén. Például sokszor említették a hőfok általános csökkentését és maximalizálását, vagy a villamos áramot fogyasztó berendezések lekapcsolását, világításcsökkentést, illetve a kollégák vagy részlegek ideiglenes elköltöztetését.

Általánosnak mondható e válaszokból kirajzolódóan az a kép, hogy az ünnepek alatt zárva tartanak a könyvtárak, de többen jelezték, hogy a könyvtár akár egész télre is bezárhat, de még nincs tisztázva a kérdés.

Közel 300 szolgáltatóhely jelezte, hogy vagy nem terveznek változást, vagy még nincs erről információja.

Az alábbiakban íme néhány gyakori válaszüzenet ezekből:

„A tagkönyvtár dolgozói a könyvtár központi épületében teljesítenek szolgálatot.”

„2022. december 19-től 2023. március 3-ig zárva.”

„A fenntartó döntése alapján a fiókkönyvtár bezár.”

„Jelenleg nincs információnk változásról.”

„Hőmérséklet csökkentése a könyvtári térben.”

Összegzés

A változások összeségében egyelőre még nem drámaiak és még nem is tekinthetők véglegesnek. A szolgáltatók – amennyire tudnak, illetve amennyire fenntartójuk erre módot ad – próbálnak rugalmasak lenni. A nagyobb megyei, illetve országos intézményeknél (megyéenként eltérő mértékben) már komolyabb lépéseket fogantatosítottak vagy terveznek: ilyen például a nyitvatartási idő, illetve a helybeni elérésű szolgáltatások korlátozása, vagy egyes esetekben az intézmény teljes bezárása. Sok helyen még várják az „első emelt számlákat”, majd csak azután határoznak a továbbiakról, ami azt mutatja, hogy csak kevés helyen léteznek (kifejezetten igényfelmérésen alapuló) vészforgatókönyvek, a döntések jellemzően ad hoc jelleggel születnek a fenntartó által, illetve a helyi adottságok/lehetőségek fényében.

Forrás:

Az elemzést készítette:

Békésiné Bognár Noémi Erika
Havadi Gergő
Nagy Andor